

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Волченко Н. В.

ВСТУП

У XXI столітті політика добробуту постає перед безпрецедентними глобальними викликами. Вони підсилюються демографічними, економічними, технологічними, екологічними та іншими видами перешкод та трансформацій. Поглиблення соціальної нерівності, старіння населення, цифровізація ринку праці, наслідки воєн, змін клімату формують нову реальність. В ній традиційні інструменти соціального забезпечення втрачають свою ефективність. Відповідно, сучасна соціальна політика має еволюціонувати від реактивної системи допомоги до проактивної моделі інклюзивного розвитку, що поєднує економічну стійкість і соціальну справедливість у контексті досягнення Цілей сталого розвитку.

За умови реалізації прогнозу, представленого Департаментом економічних і соціальних справ Організації Об'єднаних Націй (ООН), кількість людей у світі віком 65 років і старше зросте до 1,6 млрд у 2050 р.¹ За 5 десятиліть (з 1974 до 2024 р.) відсоток населення віком 65+ подвоївся з 5,5 до 10,3%.² За збереження такої динаміки очевидним є посилення навантаження на пенсійну систему держав, що будуть змушені переглянути державну політику у цій сфері. Окрім додаткового навантаження на пенсійні системи, поточні демографічні зміни стануть тягарем для системи охорони здоров'я, вимагатимуть змін у структурі ринку праці й спричинять необхідність формування нових моделей соціального захисту.

Поточне зростання нерівності серед різних прошарків населення погрожує соціальної згуртованості, ефективності соціальної політики й справедливості у доступі до ресурсів. Так, за даними World Inequality Lab, у 2020 р. найзаможніший 1% населення отримав близько 20,6% світового доходу, а найзаможніші 0,1% – 8,59%, що більше ніж аналогічне співвідношення у 80-х роках минулого століття³. Звіти, що містять дані по країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) свідчать, що середнє співвідношення доходу 10% найзаможніших до 10% найбідніших становило

¹ United Nations. World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World. Chapter Key Messages. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2023/01/WSR_2023_Chapter_Key_Messages.pdf (date of request: November 15th, 2025).

² United Nations Population Fund. Ageing. URL: https://www.unfpa.org/ageing?utm_source=chatgpt.com (date of request: November 15th, 2025).

³ Inequality.org – project of the Institute for Policy Studies. Global Inequality. Facts. 2025. URL: <https://inequality.org/facts/global-inequality/> (date of request: November 15th, 2025).

8,4 до 1⁴. У 1980-х роках це співвідношення в країнах ОЕСР становило приблизно 7 до 1, тобто розрив зріс⁵.

Виникає ситуація, за якої при загальному зростанні середнього рівня добробуту, нерівність ускладнює реалізацію принципів інклюзії. Особливо чутливими регіонами є ті, що постраждали від бойових дій чи природних катаклізмів. Наприклад, в Україні, значна частина якої постраждала через збройну агресію росії, спостерігається швидке зростання рівня бідності. Дані Світового Банку фіксують значне зростання рівня бідності в Україні у 2023-2024 рр. Зокрема, вони оцінюють, що третина населення України сьогодні знаходиться за межею бідності⁶. Це підкреслює, що «кризові шоки» швидко трансформуються у стійкі соціально-економічні проблеми, вимагаючи адресних і масштабних заходів захисту доходів.

Сучасні тренди трансформації на ринку праці (автоматизація, цифрові платформи, застосування технологій штучного інтелекту) також мають крім підвищення продуктивності праці і негативний ефект, а саме зростання рівня безробіття та проблеми з забезпеченням найманих працівників нестандартних галузей соціальним захистом.

Соціальна вразливість сьогодні отримує нові характеристики через поширення кліматичних проблем та зміни у довкіллі. Починаючи від втрати засобів до існування та стану продовольчої небезпеки і аж до потреби долучення до міграційних процесів у регіони з більш прийнятним кліматом. Тому, соціальна політика повинна інтегрувати механізми «справедливого переходу». Наприклад, пропозиція соціальної підтримки тим, хто втратив робоче місце через «зелену» трансформацію.

Війни і тривалі збройні конфлікти радикально послаблюють інституційну спроможність держави та збільшують кількість людей, які потребують термінової соціальної допомоги. Україна є прикладом країни, де збройна агресія росії призвела до масових переміщень, руйнування інфраструктури та значного збільшення потреб у виплатах соціального характеру. Європейська Комісія та міжнародні партнери відзначають значну потребу в зовнішньому фінансуванні для підтримання виплат заробітних плат у критичних секторах та пенсій⁷.

Досвід COVID-19 продемонстрував, що системи соціального захисту мають бути здатні одночасно реагувати на значні скорочення рівня доходів і

⁴ OECD. Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators, OECD Publishing, Paris. 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/918d8db3-en>. (date of request: November 15th, 2025).

⁵ Cingano F. Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. Paris : OECD Publishing, 2014. No. 163. URL: <https://doi.org/10.1787/5jxjncwvx6j-en>. (date of request: November 15th, 2025).

⁶ World Bank. Monitoring Living Conditions in Ukraine 2024 Update (English). Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099854104172515925> (date of request: November 15th, 2025).

⁷ Commission staff working document. Ukraine 2025 Report: Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2025 Communication on EU enlargement policy. Brussels : European Commission, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275ecede7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (date of request: November 15th, 2025).

забезпечувати неперервність послуг охорони здоров'я. Пандемія посилила цифрову нерівність та вразливість тих верств населення, які працювали у секторах із високим рівнем ризику втрати доходу. Фінансова спроможність систем соціального захисту зазнає тиску в умовах падіння податкових надходжень, витрат на оборону та одночасного зростання потреб у соціальних трансфертах. Це вимагає поєднання короткострокових заходів (адресні трансферти, субсидії) з довгостроковими реформами (модернізація адміністрування, цифровізація, диверсифікація джерел фінансування, державно-приватне співробітництво).

Поєднання соціального захисту з політикою зайнятості, системами перенавчання та “справедливим переходом” формує стійку модель реагування на технологічні й екологічні трансформації, підтверджену світовою практикою. Одночасно розвиток швидких антикризових інструментів соціального захисту, посилення координації з міжнародними партнерами та стабільне зовнішнє фінансування забезпечуватимуть здатність держави підтримувати населення в умовах шоків і зберігати цілісність соціальної інфраструктури.

У цьому контексті впровадження економіко-правових механізмів соціального забезпечення має безпосередній зв'язок із досягненням Цілей сталого розвитку (ЦСР), насамперед ЦСР 1 «Подолання бідності» та ЦСР 10 «Зменшення нерівності». Забезпечення гарантованого мінімального доходу, розширення охоплення соціальними трансфертами, підвищення адресності програм та модернізація системи фінансування соціальних послуг є необхідними умовами для скорочення масштабів бідності й нерівності, що набули нових форм у XXI столітті.

Країни можуть використовувати економічні та правові інструменти для захисту своїх громадян у часи кризи, коли змінюються економічні тенденції. Ці інструменти допомагають забезпечити план соціальної політики та стають важливим кроком до досягнення глобальної мети викорінення бідності. «Гідна праця та економічне зростання» (ЦСР 8) та «Боротьба зі зміною клімату» (ЦСР 13) підкреслюють, що ми повинні мати довгострокові соціально-економічні системи, здатні адаптуватися до технологічних, екологічних та демографічних змін. Закони про ринок праці, захист працівників, схеми перекваліфікації та справедливого переходу – це механізми, що реалізують програми для підвищення рівня людського капіталу та продуктивності праці. Одночасно вони сприяють формуванню інклюзивної моделі економічного зростання, що не залишає поза увагою групи, які зазнають ризику втрати доходу внаслідок кліматичних змін або структурної перебудови економіки. Таким чином, модернізація соціальної політики через економіко-правові механізми є не лише внутрішньою потребою держави, а й глобальним зобов'язанням у межах реалізації Порядку денного ООН до 2030 року⁸.

⁸ UN General Assembly. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf> (date of request: November 15th, 2025).

1. Теоретико-методологічні засади соціального забезпечення у парадигмі сталого розвитку

Парадигма сталого розвитку створила новий концептуальний простір для перегляду ролі соціального забезпечення. Хоча в чинному законодавстві України відсутнє саме поняття «соціальне забезпечення», проте воно часто ідентифікується як ключовий елемент системи соціального захисту населення. Його формування відбувалося у процесі індустріалізації як механізм захисту від різного роду соціальних ризиків. Міжнародний стандарт визначення мінімальних гарантій закладено в Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) № 102 (1952). В ньому соціальну безпеку визначили як сукупність заходів, спрямованих на забезпечення доходу та доступу до послуг у випадку соціальних ризиків⁹. Такий підхід характерний для міжнародних організацій.

Закордонні дослідники часто використовують прикладні поняття, адже враховують страхування, трансфери, інструменти ринку праці. Наприклад, С. Костелла та співавтори¹⁰ застосовуємо вузьке визначення соціального захисту в країнах з низьким та середнім рівнем доходу та визначають, що програми соціального захисту є публічними інтервенціями. Соціальний захист розуміється як сукупність політик та програм, спрямованих на запобігання, скорочення та пом'якшення бідності та вразливості шляхом надання грошових або натуральних виплат, соціального страхування та доступу до основних послуг¹¹.

Національні фахові видання пропонують дефініції з акцентом на законодавчому регулюванні, системі виплат, пенсіях. Соціальне забезпечення трактується як «складова частина соціального захисту й окремих вид суспільних соціально-захисних відносин»¹². Можна зустріти пояснення соціального забезпечення у вузькому сенсі як системи правовідносин у сфері соціального страхування, й у ширшому, коли включається й комплекс заходів держави щодо забезпечення громадян при соціальних ризиках¹³.

Об'єднавши ці підходи можемо констатувати активний характер даного виду діяльності, коли ключовим стає вирівнювання соціального статусу осіб, що опинилися у скрутних життєвих обставинах, з іншими членами суспільства,

⁹ International Labour Organization. Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (date of request: November 15th, 2025).

¹⁰Costella C., Banthiya A., Reilly R., Sivanu S., Slater R., Georgiadou Yola, van Aalst M. Mapping the integration of climate considerations in social protection in LMICs: An assessment of ninety-eight climate-relevant social protection program. *Climate Risk Management*. 2024. Vol. 46. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.crm.2024.100660> (date of request: November 15th, 2025).

¹¹ Li Z, Zhou X, Ran S, Wehrmeister FC. Social protection and the level and inequality of child mortality in 101 low- and middle-income countries: A statistical modelling analysis. *J Glob Health*. 2021. 11. DOI: <https://doi.org/10.7189/jogh.11.04067> (date of request: November 15th, 2025)

¹² Таракан Ю. І. Місце самозайнятих осіб у сучасній системі суб'єктів соціального забезпечення. *Соціальне право*. 2020. № 1. С. 209–215. DOI: <https://doi.org/10.37440/soclaw.2020.01.36> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

¹³ Денисенко К. В. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарату. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 95–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_2_13 (дата звернення: 15.11.2025 р.)

чи з їх статусом, що передував цим обставинам. Матеріальне забезпечення може походити як з державного бюджету, так і мати позабюджетне походження. Головною буде мета – це забезпечення особи, що не може зробити це самостійно з урахуванням об'єктивних обставин.

Беззаперечно є вирішальна роль держави у системі соціального забезпечення. Саме соціальне забезпечення можна назвати формою вираження діяльності держави у сфері соціальної політики. Д. Мельничук та І. Войналович визначають його як інструмент реалізації функцій держави, «спрямований на матеріальну підтримку громадян у ситуації соціальних ризиків»¹⁴.

Методологічні підходи до теоретичних моделей розуміння парадигми соціального забезпечення можуть бути:

- ризик-орієнтованими, які розглядають соціальне забезпечення як механізм управління соціальними ризиками (безробіття, хвороба, старіння);
- з орієнтацією на права людини та їх універсальність (гарантії рівного доступу до базових соціальних послуг);
- економіко-орієнтованими, адже соціальна політика розглядається як інвестиція у людський капітал та стимулювання загального попиту, що підсилює довгострокове зростання;
- сценарно-орієнтовані моделі фінансової оцінки та планування¹⁵.

З методологічної точки зору важливі комбіновані підходи, коли кількісна оцінка впливу, якісні дослідження інституційної спроможності, а також оцінка взаємозв'язків соціальних програм із екологічною та економічною політикою об'єднуються, а їхні складові комбінуються.

Теоретичний фундамент осучаснених систем соціального забезпечення значною мірою визначає концепція людського капіталу, розроблена Т. Шульцом, Г. Беккером та їхніми послідовниками. Людський капітал трактується як сукупність знань, навичок, здоров'я та соціальних компетентностей, що формують економічну продуктивність людини та її здатність адаптуватися до змін середовища¹⁶. У цій парадигмі соціальна політика перестає бути виключно компенсаторною. Вона набуває характеру інвестиційної політики, спрямованої на розвиток людських ресурсів, зниження нерівності можливостей і формування продуктивного та мотивованого населення. Соціальне забезпечення в цьому контексті розглядається як інструмент підтримки людського розвитку (освіта, охорона здоров'я, безпека праці), механізм зниження соціальних ризиків, які можуть призвести до втрати людського капіталу та економічний каталізатор, що підвищує рівень соціальної мобільності та інклюзії у ринку праці. Таким чином, соціальний захист стає

¹⁴ Мельничук Д. П., Войналович І. А. Соціальне забезпечення як інструмент реалізації функцій держави щодо соціальної відповідальності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3(89). С. 24–29. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/185086> (дата звернення: 15.11.2025 р.)

¹⁵ Nwaobi G. Social Security Mechanism (System): Theories, Design and Practice. Munich: University Library, MPRA Paper, 2008. 76 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/11885/1/MPRA_paper_11885.pdf (date of request: November 15th, 2025).

¹⁶ Weiss Y. Gary Becker on human capital. *Journal of Demographic Economics*. 2015. № 81(1). P. 27–31. <https://doi.org/10.1017/dem.2014.4> (date of request: November 15th, 2025).

ключовим чинником забезпечення довгострокової конкурентоспроможності економіки, особливо в умовах кризових трансформацій і переходу до «зеленої» економіки.

Сучасна архітектура соціального забезпечення значною мірою формується під впливом міжнародних організацій, які розробляють стандарти, рекомендації та методологічні орієнтири. МОП акцентує на побудові систем соціального захисту, що ґрунтуються на Конвенціях № 102¹⁷, № 157¹⁸, Рекомендаціях № 202, № 204¹⁹. Вона розглядає соціальне забезпечення як фундаментальний елемент гідної праці та один із ключових інструментів досягнення ЦСР, зокрема цілей 1, 3, 5, 8 та 10²⁰. Пріоритет надається мінімальним соціальним гарантіям, універсальності покриття та прогресивному розширенню системи.

ООН підкреслює взаємозв'язок між соціальною стійкістю, подоланням бідності та інклюзивним економічним розвитком. Документи ООН наголошують на необхідності інтегрованих політик, де соціальний захист поєднується з охороною здоров'я, освітою та зайнятістю.

Світовий банк розробив власну концептуальну рамку «Адаптивний соціальний захист: підвищення стійкості до потрясінь»²¹, що фокусується на здатності систем соціального забезпечення протистояти економічним, кліматичним та соціальним викликам. Така модель передбачає комбінацію соціального страхування, соціальної допомоги, ринку праці та систем раннього реагування. Спільним для різних організацій є визнання соціального захисту не витратною статтею бюджету, а інвестицією в довгострокову стійкість і соціальну згуртованість суспільства.

Інтеграція соціального забезпечення у політику сталого розвитку потребує переосмислення його принципів. Серед ключових можна визначити інклюзивність, справедливість, відповідальність та раціональність у розподіленні ресурсів. Забезпечення рівного доступу до соціальних гарантій незалежно від віку, статі, статусу, зайнятості, соціального становища чи будь-якої іншої характеристики мінімізує сегрегацію та посилить єдність суспільства. Рівень

¹⁷ International Labour Organization. Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102) . URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (date of request: November 15th, 2025).

¹⁸ International Labour Organization. Convention concerning the Establishment of an International System for the Maintenance of Rights in Social Security (Entry into force: 11 Sep 1986). 1982 (No. 157). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312302 (date of request: November 15th, 2025).

¹⁹ Міжнародна організація праці: Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Мінімальні норми соціального забезпечення / пер. Київ : Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики. URL: <https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/30088.pdf> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

²⁰ UN General Assembly. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf> (date of request: November 15th, 2025).

²¹ Andrews C., Bowen T. V., Coll-Black S., Del Ninno C., Gentilini U., Johnson K., Kawasoe Ya., Kryeziu A., Maher B. P., Williams A. M. Adaptive Social Protection: Building Resilience to Shocks (Vol. 1 of 3) (English). International Development in Focus Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/579641590038388922> (date of request: November 15th, 2025).

соціальної справедливості визначає довіру до держави та легітимність соціальної політики. Сприйняття соціальної справедливості є однією з трьох передумов формування достатнього рівня довіри до державних інституцій²². Розподіл відповідальності між державою, роботодавцями, працівниками та громадою передбачає раціональне використання ресурсів та взаємні зобов'язання суб'єктів, що орієнтовано на довгостроковий результат, застосування доказових методів, цифровізацію, скорочення адміністративних витрат з фокусом на запобіганні соціальним ризикам. Застосування цих принципів сприяє формуванню стійких і адаптивних систем соціального забезпечення, здатних забезпечувати соціальний прогрес у довгостроковій перспективі.

Модернізована під цілі сталого розвитку система соціального забезпечення дедалі більше постає не просто інструментом підтримки населення, а важливим економічним чинником, який зменшує нерівність стартових можливостей і водночас підсилює потенціал довгострокового зростання. За таких умов соціальне забезпечення стає елементом, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національної економіки у тривалій перспективі. З методологічного погляду це означає необхідність розбудови стійких та гнучких інституцій, здатних реагувати на різні типи потрясінь. Подібне бачення узгоджується з концепцією адаптивного соціального захисту, яка підкреслює важливість підготовленості системи до наслідків технологічних змін та екологічних викликів і забезпечує її ефективність у швидкозмінному середовищі.

2. Економічні механізми соціального забезпечення

Економічні механізми соціального забезпечення формують інституційну основу реалізації соціальної політики держави та охоплюють систему фінансування, перерозподілу ресурсів, управління соціальними ризиками й забезпечення сталості соціальних програм. У сучасних умовах ці механізми базуються на поєднанні бюджетних інструментів, цільових соціальних фондів, інноваційних фінансових інструментів і партнерських моделей, що відображає еволюцію парадигми соціальної держави в напрямку інклюзивного та сталого розвитку²³.

Бюджетне фінансування є базовим джерелом ресурсів для системи соціального забезпечення й охорони здоров'я, освіти, соціального захисту вразливих груп, реалізації програм зайнятості та соціальної підтримки. Міжбюджетні трансферти забезпечують горизонтальне та вертикальне вирівнювання територіальних бюджетів, сприяючи доступності соціальних послуг на рівні громад. Раціональне бюджетне планування спирається на

²² Wang C., Zhang X. Governance capacity, social justice, social security, and institutionalized political participation in China: A moderated mediation model. *Chinese Public Administration Review*. 2024. № 15(3). P. 194–206 DOI. <https://doi.org/10.1177/15396754241252978> (date of request: November 15th, 2025).

²³ Thwaites J. Joseph Stiglitz. People, Power and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent. *Relations industrielles / Industrial Relations*. 2022. № 77(3). DOI: <https://doi.org/10.7202/1094216ar> (date of request: November 15th, 2025).

середньострокове прогнозування, оцінку соціальних потреб і програмно-цільовий підхід²⁴.

Функціонування пенсійного фонду, фонду страхування на випадок безробіття й медичного страхування базується на принципах солідарності та страхових внесків. Модель соціального страхування, розроблена ще у працях Бевериджа та пізніше уточнена Беккером²⁵ у контексті інвестицій у людський капітал, забезпечує довгострокове вирівнювання соціальних ризиків та підтримку економічної активності населення. Стійкість цих фондів залежить від демографічної структури, рівня зайнятості, динаміки зарплат і ефективності адміністрування.

Співфінансування та державно-приватне партнерство розширюють ресурсні можливості соціальної сфери. Ці моделі застосовуються в медичній інфраструктурі, забезпеченні соціальним житлом, сфері зайнятості, послугах по догляду за літніми людьми й реінтеграційних програмах. Державно-приватне партнерство підвищує ефективність інвестицій завдяки залученню управлінських компетенцій приватного сектору, тоді як держава гарантує соціальну спрямованість та рівність доступу.

У контексті переходу до моделі соціальних інвестицій зростає роль фінансових інструментів, орієнтованих на довгострокову соціальну віддачу. Соціальні інвестиції спрямовані на розвиток людського капіталу, профілактику соціальних ризиків і підвищення економічної активності населення²⁶. Соціальні імпакт-облігації дозволяють фінансувати соціальні програми за результативністю, коли інвестори отримують повернення коштів лише за умови досягнення вимірюваних соціальних результатів. Цільові фонди сталого розвитку інтегрують соціальні, екологічні та економічні цілі, підтримуючи проекти «зеленої» інфраструктури та енергоефективності.

Міжнародні фінансові інституції (UNDP, Світовий банк, ЄС) посилюють вплив на розвиток національних систем соціального забезпечення через грантові програми, технічну допомогу та інструменти зелених фінансів. Гранти й програми технічної підтримки сприяють модернізації соціальних послуг, цифровізації, розвитку громад та підвищенню інституційної спроможності органів влади. Зелені фінанси, включаючи Green Bonds та ESG-інвестиції, пришвидшують інтеграцію критеріїв сталості та соціальної відповідальності у державну політику.

Оцінювання ефективності соціальних програм є ключовим елементом стратегічного управління ресурсами. Результативність вимірюється за допомогою показників доступності, якості, економічної ефективності та

²⁴ OECD. Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries 2019. Paris : OECD Publishing, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264307957-en>. (date of request: November 15th, 2025).

²⁵ Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago : University of Chicago Press, 1993. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226041223.001.0001> (date of request: November 15th, 2025).

²⁶ Morel N., Palier B., Palme J., eds. Social Investment: A Paradigm in Search of a New Economic Model and Political Mobilisation. In: Morel N., Palier B., Palme J., eds. *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*. Bristol : Policy Press, 2012. P. 353–376.

соціального впливу. Методологія соціальної віддачі інвестицій (Social Return on Investment, SROI)²⁷ дозволяє кількісно оцінити соціальний ефект від вкладених коштів через порівняння соціальних вигод з витратами. SROI широко використовується в оцінюванні програм зайнятості, профілактики бездомності, соціального догляду та освітніх ініціатив.

Ефективне управління соціальними ресурсами ґрунтується на прозорості, цифровізації процесів, участі громадськості, регулярній оцінці впливу та інтеграції принципів сталого розвитку в політику соціального забезпечення.

3. Правові механізми соціального забезпечення

Правові механізми соціального забезпечення формують нормативну, інституційну та процедурну основу реалізації соціальних прав громадян, визначають параметри державних зобов'язань і встановлюють стандарти якості соціальних послуг. У сучасних умовах вони інтегрують національні правові регулятори з міжнародними нормами, що забезпечують уніфікацію підходів до соціального захисту й розширення гарантій соціальної безпеки населення. Така інтеграція є важливою складовою утвердження України як соціальної та правової держави.

Система соціального забезпечення України формується на основі Конституції України, законів про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення, соціальні послуги та соціальну допомогу. Водночас важливу роль відіграє імплементація норм міжнародних документів, зокрема Конвенції МОП, Європейської соціальної хартії (переглянутої) та відповідних стандартів Європейського Союзу.

Конвенції МОП формують фундаментальні вимоги до рівня соціальних гарантій, структури соціального страхування і механізмів захисту вразливих груп^{28 29}. Європейська соціальна хартія визначає розширений перелік соціальних прав, включно з правом на соціальний захист, соціальну допомогу, соціальні послуги, захист від бідності та соціального відчуження³⁰. Директиви ЄС, особливо в частині рівного ставлення, соціальної безпеки мобільних працівників і координації систем соціального страхування, задають орієнтири для адаптації українського законодавства до стандартів європейської соціальної моделі³¹.

²⁷ Maldonado M., Corbey M. Social Return on Investment (SROI): a review of the technique. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*. 2016. Vol. 90. pp. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.5117/mab.90.31266>. (date of request: November 15th, 2025).

²⁸ International Labour Organization. Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102) . URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (date of request: November 15th, 2025).

²⁹ International Labour Organization. Convention concerning the Establishment of an International System for the Maintenance of Rights in Social Security (Entry into force: 11 Sep 1986). 1982 (No. 157). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312302 (date of request: November 15th, 2025).

³⁰ Council of Europe. European Social Charter (ETS No. 35), 18 October 1961. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1961/en/19363> (date of request: November 15th, 2025).

³¹ European Commission. Commission Staff Working Document: Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council – Commission Opinion on Ukraine's application for membership of

Ключовими принципами, що визначають правову модель соціального забезпечення, є соціальна справедливість, рівність перед законом, недискримінація, доступність соціальних послуг і захист вразливих груп. Вони закріплені у Конституції України, законах про соціальні послуги, державні соціальні стандарти та недискримінацію. Принцип соціальної справедливості проявляється у пріоритетному спрямуванні державних ресурсів на подолання бідності, забезпечення рівних можливостей і підтримку осіб із підвищеними соціальними ризиками. Принцип доступності передбачає географічну, економічну та інформаційну доступність соціальних послуг для всіх громадян незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

Судова практика є визначальним механізмом формування єдиних правових підходів до гарантування соціальних прав. Верховний Суд України забезпечує уніфікацію правозастосування у справах щодо пенсійного забезпечення, соціальних виплат, пільг та компенсацій. Важливу роль відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням прав людини та реагує на порушення соціальних прав через подання, звернення та моніторингові звіти.

Значний вплив має практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема рішення у справах «Кечко проти України»³² й «Суханов та Ільченко проти України»³³, які визначають зобов'язання держави забезпечити реальний та безперешкодний доступ до соціальних виплат, гарантувати стабільність правових очікувань і дотримання принципу правової визначеності. Вироки ЄСПЛ підсилюють вимоги до ефективності національних механізмів соціальної політики та стимулюють реформування системи соціального забезпечення відповідно до європейських стандартів.

У контексті євроінтеграції Україна активно адаптує законодавство до *Acquis communautaire* ЄС, зокрема у сферах соціального страхування, гендерної рівності, протидії дискримінації, координації систем соціального захисту та якості соціальних послуг. Гармонізація відбувається через імплементацію принципів Європейського стовпа соціальних прав, що охоплює гідні умови праці, соціальний захист, рівність можливостей та права осіб з інвалідністю; впровадження європейських стандартів оцінювання якості соціальних послуг, захисту персональних даних та цифровізації соціальної сфери; адаптацію українських підходів до мобільності робочої сили відповідно до регламентів ЄС про координацію соціального страхування; інтеграцію європейських

the European Union, SWD (2023) 30 final, Brussels, 1 February 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf. (date of request: November 15th, 2025).

³² Європейський суд з прав людини. Друга секція. Рішення у справі «Кечко проти України» (заява № 63134/00) від 8 листопада 2005 р. Страсбург. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_025#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.).

³³ Європейський суд з прав людини. П'ята секція. Рішення у справі «Суханов та Ільченко проти України» (заяви № 68385/10 та 71378/10) від 26 червня 2014 р. Страсбург. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.).

принципів управління соціальними ризиками та превентивних соціальних політик³⁴.

Ці процеси сприяють модернізації соціальної системи України, зміцненню правових гарантій населення та підвищенню відповідності національної моделі європейським соціальним стандартам.

4. Інституційна архітектура запровадження економіко-правових механізмів та наявні бар'єри реалізації

Ефективність функціонування системи соціального забезпечення значною мірою визначається чіткістю та узгодженістю інституційної архітектури, яка охоплює державні органи, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства та бізнес-сектор. Вона забезпечує практичну реалізацію економічних і правових механізмів, формує інструментарій соціальної політики та сприяє сталому розвитку соціальної сфери.

Ключову роль у регулюванні соціальної сфери відіграє Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, яке визначає стратегічні орієнтири, розробляє нормативно-правові акти та координує діяльність у сфері соціального забезпечення³⁵. Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України здійснює макроекономічне прогнозування, регулює ринок праці й формує політику зайнятості, що є важливою передумовою ефективного соціального захисту³⁶. Пенсійний фонд України реалізує пенсійне страхування та адмініструє відповідні фінансові ресурси, а Державний центр зайнятості забезпечує інтеграцію безробітних у ринок праці та реалізує програми професійного навчання та перекваліфікації.

Децентралізація надала громадам ширші повноваження у сфері соціального забезпечення, що дає можливість адаптувати соціальні послуги до специфічних потреб населення. Органи місцевого самоврядування відповідають за організацію соціальних служб, розвиток інтегрованих соціальних центрів, впровадження програм соціальної підтримки, а також реалізацію заходів сталого розвитку, включно з енергозбереженням, «зеленою» інфраструктурою та підвищенням соціальної стійкості громад.

Розвиток соціальної політики неможливий без активного залучення інститутів громадянського суспільства, які забезпечують моніторинг, адвокацію та інноваційні практики соціальної підтримки. Благодійні фонди та громадські організації доповнюють державні програми соціального забезпечення, особливо в умовах криз та воєнних викликів. Бізнес-сектор бере участь у соціальних ініціативах через корпоративну соціальну відповідальність,

³⁴ European Commission. Commission Staff Working Document: Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council – Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, SWD (2023) 30 final, Brussels, 1 February 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf. (date of request: November 15th, 2025).

³⁵ Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

³⁶ Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

соціальне підприємництво та державно-приватне партнерство, що створює додаткові джерела фінансування та сприяє підвищенню ефективності соціальних послуг.

Цифровізація істотно змінює механізми управління соціальною політикою. Впровадження електронних сервісів, наприклад, «Дії», національних реєстрів отримувачів соціальних виплат, автоматизованих систем призначення соціальних допомог, а також застосування Big Data для прогнозування соціальних ризиків підвищує прозорість, адресність і швидкість надання послуг. Цифрові технології створюють передумови для мінімізації корупційних ризиків та оптимізації бюджетних витрат³⁷.

Сучасний стан системи соціального забезпечення України характеризується наявністю низки структурних проблем, що обмежують її ефективність і стримують процеси модернізації. Водночас визначення стратегічних напрямів удосконалення дозволяє сформувати стійку, адаптивну й результативну модель соціального захисту відповідно до вимог сталого розвитку.

Одна з ключових проблем – це неефективний розподіл фінансових ресурсів, що проявляється у фрагментації програм, дублюванні функцій та недостатній адресності соціальних виплат. Тінізація зайнятості зменшує обсяг надходжень до фондів соціального страхування та обмежує права працівників на соціальний захист. Неформальна зайнятість становить майже п'яту частину від загальної, а в таких галузях як сільське господарство – майже половину³⁸.

Водночас нерівномірність розвитку громад спричиняє суттєві диспропорції у доступі населення до соціальних послуг, особливо у сільській місцевості або в громадах, що постраждали від війни. За оцінками Світового банку система соціального захисту в 2023 р. перерозподіляла приблизно 2,7% ВВП через соціальну допомогу³⁹. Це викликало перенавантаження через потреби у виплатах переселенцям, пенсіонерам тощо, отже спричиняло ризик фрагментації й неефективності витрат. До того ж, дослідження, присвячене соціальному захисту в сільських громадах⁴⁰, близьких до лінії фронту, документує значні проблеми з доступом до соціальних послуг і вразливістю місцевих систем захисту. Статистичні дані за 2024–2025 рр. Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) свідчать, що понад 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб та мільйони біженців суттєво підвищують попит на соціальні виплати й місцеві послуги та створюють

³⁷ European Commission. Digital Economy and Society Index (DESI) 2022: Digital Public Services. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

³⁸ International Labour Organization. Decent Work Country Programme 2020-2024: Ukraine. Geneva: ILO, 2020. URL: <https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-04/DWCP%20Ukraine%202020-2024.pdf> (date of request: November 15th, 2025)

³⁹ International Bank for Reconstruction and Development. Project Paper... (INSPIRE Project). Washington, DC: The World Bank, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121724114549706/pdf/P1810811265cd00919f551385b55f99e41.pdf> (date of request: November 15th, 2025)

⁴⁰ Khelashvili A., Kabanets Y., Kudelia V. Social Protection in Rural Hromadas Near the Frontline. Report. Kyiv: Cedoss, 2025. URL: <https://cedoss.org.ua/en/researches/social-protection-in-rural-hromadas-near-the-frontline/>. (date of request: November 15th, 2025).

нерівномірне навантаження на громади⁴¹. Після всіх додаткових навантажень (події 2014 р., COVID-19, повномасштабне вторгнення 2022 р.) систему соціального захисту необхідно реформувати через запровадження адресності, фрагментацію й перекриття програм, а також через цифровізацію й таргетування.

Необхідними є модернізація пенсійного забезпечення, впровадження актуарних методів управління фондами, підвищення прозорості фінансів та ефективності адміністрування. Важливим напрямом є розширення страхових механізмів, зокрема у сфері довгострокового догляду та медичного страхування.

Створення єдиних центрів соціального обслуговування (“one-stop-shop”) сприяє підвищенню доступності послуг, мінімізації бюрократичних навантажень і підвищенню ефективності міжвідомчої взаємодії. Модель інтегрованих послуг може бути рекомендована як оптимальний механізм для громад, що прагнуть до сталого розвитку.

Соціальне підприємництво є інструментом зміцнення соціальної стійкості, створення робочих місць і забезпечення додаткових послуг для вразливих груп. Воно поєднує ринкові механізми та соціальні цілі, сприяючи економічному зростанню громад і підвищуючи їхню інклюзивність. Приблизно 10 млн соціальних підприємств у світі створюють 200 млн робочих місць і приносять 2 трлн дол. доходу⁴². Такі дані демонструють популяризацію соціального підприємництва на глобальному рівні та реальний економічний вплив. До того ж, соціальні підприємства створюють істотну частку зайнятості для тих, хто може бути виключений з класичного ринку праці. Найявні національні приклади реалізації соціального підприємництва, які об’єднують соціальну місію і працевлаштування вразливих груп, доводять, що така модель працює на практиці. Сьогодні українські соціальні бізнеси, які працевлаштовують вразливі групи як-то пекарня чи піцерія, що дає роботу ветеранам або людям з інвалідністю (прикладі: “Pizza Veterano”, “Veterano Coffee”, “Good Bread from Good People bakery” тощо⁴³) мають помітний потенціал для України як механізм зайнятості та соціальної підтримки.

Оцінювання прогресу у досягненні ЦСР потребує впровадження систем моніторингу на основі соціальних індикаторів, зокрема рівня бідності, охоплення соціальним захистом, гендерної рівності, доступності послуг та індексу соціальної стійкості. Моніторингові системи, розроблені ООН, Світовим банком і ЄС, забезпечують можливість порівняння даних і підвищують обґрунтованість управлінських рішень при формуванні системи соціального забезпечення.

⁴¹ United Nations Children’s Fund, UNICEF. Ukraine Annual Report 2024, UNICEF. New York, February 2025. URL: <https://open.unicef.org/download-pdf?country-name=Ukraine&year=2024> (date of request: November 15th, 2025).

⁴² Society “Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija”. Global Data Overview for Social Enterprises 2013-2023. July 10, 2024. URL: <https://sua.lv/en/global-data-overview-for-social-enterprises-2013-2023> (date of request: November 15th, 2025).

⁴³ Kornetskyu A., Androshchuk B. Social Entrepreneurship in Ukraine: An Effective Tool for Overcoming Challenges? *Social Business In UA*. 2019. URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/social-entrepreneurship-in-ukraine-an-effective-tool-for-overcoming-challenges (date of request: November 15th, 2025).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно оцінити економіко-правові механізми соціального забезпечення в умовах реалізації Цілей сталого розвитку та визначити ключові напрями їх подальшої модернізації. У сучасному світі, де соціально-економічні процеси набувають все більшої динамічності, традиційні моделі соціальної підтримки поступово втрачають здатність забезпечувати стабільність і справедливість. Це вимагає переосмислення ролі соціальної політики та переходу до більш стійких, проактивних та інклюзивних рішень.

Глобальні тенденції – зростання нерівності, старіння населення, трансформації ринку праці та наслідки воєнних і кризових шоків – створюють нові виклики, які суттєво впливають на здатність держав формувати систему соціального забезпечення. Збільшення розриву в доходах між найбільш і найменш забезпеченими групами населення, прогнозоване зростання чисельності людей віком 65+ до 2050 року, а також радикальні зміни в структурі зайнятості, спричинені автоматизацією та цифровізацією, демонструють, що соціальні інститути мають адаптуватися до реалій XXI століття. Україна, додатково обтяжена наслідками збройної агресії та масштабною внутрішньою міграцією, стикається з особливо гострою потребою в оновленні системи соціального забезпечення та посиленні її стійкості.

Сучасний підхід до соціального захисту ґрунтується на розумінні його не як витратної частини бюджету, а скоріше як інвестиції в людський капітал. Міжнародні організації наголошують, що системи соціального забезпечення, які здатні швидко реагувати на шоки та підтримувати громадян у періоди нестабільності, формують основи економічної динаміки та зміцнюють соціальне забезпечення. В Україні це особливо актуально. Розбудова адаптивного соціального захисту, що може гарантувати неперервність послуг навіть у періоди криз, є ключовим завданням для держави та громад.

Фінансова стійкість системи залишається одним із центральних факторів її формування її ефективності. Потребують подальшого розвитку сучасні бюджетні та страхові механізми, а також інноваційні інструменти, зокрема соціальні імпаکت-облігації та партнерські моделі фінансування. Суттєве значення має якісне оцінювання результативності соціальних програм, що дозволяє оптимізувати витрати та посилити вплив державної політики на добробут населення.

Правова складова модернізації передбачає інтеграцію національного законодавства із загальноєвропейськими підходами та міжнародними стандартами. Гармонізація норм соціального забезпечення з *acquis* ЄС та імплементація принципів Європейського стовпа соціальних прав забезпечує зміцнення гарантій і формування єдиних підходів до практики надання соціальних прав. Важливою лишається роль судових інституцій, які забезпечують єдність правозастосування та фактичну реалізацію соціальних гарантій. Проте інституційні бар'єри залишаються вагомим стримувальним чинником розвитку. Фрагментація програм, дублювання функцій, нерівномірність розвитку громад і тінізація зайнятості знижують результативність зусиль держави. Подолання цих недоліків можливе через поглиблення цифровізації, впорядкування соціальних реєстрів,

розширення страхових механізмів та створення інтегрованих центрів надання послуг, що можуть суттєво підвищити доступність соціальної підтримки.

Особливий потенціал для підсилення стійкості громад має розвиток соціального підприємництва, яке поєднує економічну активність і суспільну користь. Соціальні підприємства здатні створювати робочі місця, підтримувати вразливі групи та формувати інноваційні підходи до вирішення локальних проблем, доповнюючи інструменти державної політики.

Загалом економіко-правові механізми модернізації системи соціального забезпечення формують багатовимірну платформу, яка поєднує ресурсну ефективність, правову визначеність та інституційну стійкість. Їх подальший розвиток – це не лише внутрішня потреба держави, але й частина глобальних зобов'язань України у межах досягнення Цілей сталого розвитку та формування інклюзивної моделі суспільного розвитку. Системна модернізація соціальної політики є необхідною умовою забезпечення гідного життя для кожного громадянина та стійкого майбутнього для країни.

АНОТАЦІЯ

Розділ присвячено аналізу глобальних викликів, що трансформують сучасну систему соціального забезпечення та вимагають її переорієнтації на цілі сталого розвитку. У ньому розкрито вплив демографічних змін, зокрема швидкого зростання частки населення віком 65+, на стійкість пенсійних та страхових систем. Проаналізовано тенденції поглиблення соціальної нерівності у світі та їхній зв'язок із зниженням соціальної згуртованості й економічної стабільності. Значну увагу приділено впливу воєнних конфліктів, зокрема агресії проти України, на рівень бідності, навантаження на державні фінанси та потребу в міжнародній підтримці. Досліджено роль технологічних змін, цифровізації та автоматизації у формуванні нових ризиків для ринку праці й необхідності розширення адаптивних моделей соціального захисту. Показано, що кліматичні зміни формують нові виміри соціальної вразливості та потребують інтеграції принципів «справедливого переходу» у політику добробуту. Автором обґрунтовано значення економіко-правових механізмів як бази для модернізації соціальних систем у напрямі інклюзивного та стійкого розвитку, проаналізовано рекомендації міжнародних організацій (ООН, МОП, Світового банку) щодо побудови універсальних, адаптивних і фінансово стійких систем соціального забезпечення, підкреслено необхідність переходу від компенсаторної до інвестиційної моделі соціальної політики, що розвиває людський капітал та забезпечує довгострокову конкурентоспроможність економіки. Зроблено висновок, що модернізована система соціального забезпечення є ключовим інструментом реалізації Цілей сталого розвитку та підвищення соціальної стійкості в умовах глобальних криз.

Література

1. Andrews C., Bowen T. V., Coll-Black S., Del Ninno C., Gentilini U., Johnson K., Kawasoe Ya., Kryeziu A., Maher B. P., Williams A. M. Adaptive Social Protection: Building Resilience to Shocks (Vol. 1 of 3) (English). International Development in Focus Washington, D.C.: World Bank Group. URL:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/579641590038388922> (date of request: November 15th, 2025).

2. Becker G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3rd ed. Chicago : University of Chicago Press, 1993. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226041223.001.0001>. (date of request: November 15th, 2025).

3. Cingano F. *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. Paris: OECD Publishing, 2014. No. 163. URL: <https://doi.org/10.1787/5jxrjncwvx6j-en>. (date of request: November 15th, 2025).

4. Commission staff working document. *Ukraine 2025 Report: Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2025 Communication on EU enlargement policy*. Brussels: European Commission, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (date of request: November 15th, 2025).

5. Costella C., Banthiya A., Reilly R., Sivanu S., Slater R., Georgiadou Yola, van Aalst M. Mapping the integration of climate considerations in social protection in LMICs: An assessment of ninety-eight climate-relevant social protection program. *Climate Risk Management*. 2024. Vol. 46. DOI.: <https://doi.org/10.1016/j.crm.2024.100660> (date of request: November 15th, 2025).

6. Council of Europe. *European Social Charter (ETS No. 35)*, 18 October 1961. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1961/en/19363> (date of request: November 15th, 2025).

7. European Commission. *Commission Staff Working Document: Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council – Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union, SWD (2023) 30 final*, Brussels, 1 February 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf. (date of request: November 15th, 2025).

8. European Commission. *Digital Economy and Society Index (DESI) 2022: Digital Public Services*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (date of request: November 15th, 2025).

9. *Inequality.org* – project of the Institute for Policy Studies. *Global Inequality Facts*. 2025. URL: <https://inequality.org/facts/global-inequality/> (date of request: November 15th, 2025).

10. International Bank for Reconstruction and Development. *Project Paper... (INSPIRE Project)*. Washington, DC: The World Bank, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121724114549706/pdf/P1810811265cd00919f551385b55f99e41.pdf> (date of request: November 15th, 2025).

11. International Labour Organization. *Convention concerning the Establishment of an International System for the Maintenance of Rights in Social Security (Entry into force: 11 Sep 1986)*. 1982 (No. 157). URL: <https://normlex.ilo.org/>

dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312302_(date of request: November 15th, 2025).

12. International Labour Organization. Decent Work Country Programme 2020-2024: Ukraine. Geneva: ILO, 2020. URL: <https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-04/DWCP%20Ukraine%202020-2024.pdf> (date of request: November 15th, 2025).

13. International Labour Organization. Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (date of request: November 15th, 2025).

14. Khelashvili A., Kabanets Y., Kudelia V. Social Protection in Rural Hromadas Near the Frontline. Report. Kyiv: Cedos, 2025. URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/social-protection-in-rural-hromadas-near-the-frontline/>. (date of request: November 15th, 2025).

15. Kornetskyy A., Androshchuk B. Social Entrepreneurship in Ukraine: An Effective Tool for Overcoming Challenges? *Social Business In UA*. 2019. URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/social-entrepreneurship-in-ukraine-an-effective-tool-for-overcoming-challenges (date of request: November 15th, 2025).

16. Li Z, Zhou X, Ran S, Wehrmeister FC. Social protection and the level and inequality of child mortality in 101 low- and middle-income countries: A statistical modelling analysis. *J Glob Health*. 2021. 11. DOI: <https://doi.org/10.7189/jogh.11.04067> (date of request: November 15th, 2025).

17. Maldonado M., Corbey M. Social Return on Investment (SROI): a review of the technique. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*. 2016. Vol. 90. pp. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.5117/mab.90.31266>. (date of request: November 15th, 2025).

18. Morel N., Palier B., Palme J., eds. Social Investment: A Paradigm in Search of a New Economic Model and Political Mobilisation. In: Morel N., Palier B., Palme J., eds. *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*. Bristol : Policy Press, 2012. P. 353–376.

19. Nwaobi G. Social Security Mechanism (System): Theories, Design and Practice. Munich: University Library, MPRA Paper, 2008. 76 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/11885/1/MPRA_paper_11885.pdf (date of request: November 15th, 2025).

20. OECD. Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries 2019. Paris : OECD Publishing, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264307957-en>. (date of request: November 15th, 2025).

21. OECD. Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators, OECD Publishing, Paris. 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/918d8db3-en>. (date of request: November 15th, 2025).

22. Society “Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija”. Global Data Overview for Social Enterprises 2013-2023. July 10, 2024. URL: <https://sua.lv/en/global-data-overview-for-social-enterprises-2013-2023> (date of request: November 15th, 2025).

23. Thwaites J. Joseph Stiglitz. People, Power and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent. *Relations industrielles /Industrial Relations*.

2022. № 77(3). DOI. <https://doi.org/10.7202/1094216ar> (date of request: November 15th, 2025).

24. UN General Assembly. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf> (date of request: November 15th, 2025).

25. United Nations Children's Fund, UNICEF. Ukraine Annual Report 2024, UNICEF. New York, February 2025. URL: <https://open.unicef.org/download-pdf?country-name=Ukraine&year=2024> (date of request: November 15th, 2025).

26. United Nations Population Fund. Ageing. URL: https://www.unfpa.org/ageing?utm_source=chatgpt.com (date of request: November 15th, 2025).

27. United Nations. World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World. Chapter Key Messages. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2023/01/WSR_2023_Chapter_Key_Messages.pdf (date of request: November 15th, 2025).

28. Wang C., Zhang X. Governance capacity, social justice, social security, and institutionalized political participation in China: A moderated mediation model. *Chinese Public Administration Review*. 2024. № 15(3). P. 194–206 DOI: <https://doi.org/10.1177/15396754241252978> (date of request: November 15th, 2025).

29. Weiss Y. Gary Becker on human capital. *Journal of Demographic Economics*. 2015. № 81(1). P. 27–31. <https://doi.org/10.1017/dem.2014.4> (date of request: November 15th, 2025).

30. World Bank. Monitoring Living Conditions in Ukraine 2024 Update (English). Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099854104172515925> (date of request: November 15th, 2025).

31. Денисенко К. В. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарату. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 95–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_2_13 (дата звернення: 15.11.2025 р.)

32. Європейський суд з прав людини. Друга секція. Рішення у справі “Кечко проти України” (заява № 63134/00) від 8 листопада 2005 р. Страсбург. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_025#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.).

33. Європейський суд з прав людини. П'ята секція. Рішення у справі «Суханов та Ільченко проти України» (заяви № 68385/10 та 71378/10) від 26 червня 2014 р. Страсбург. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.).

34. Мельничук Д. П., Войналович І. А. Соціальне забезпечення як інструмент реалізації функцій держави щодо соціальної відповідальності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3(89). С. 24–29. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/185086> (дата звернення: 15.11.2025 р.)

35. Міжнародна організація праці: Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Мінімальні норми соціального забезпечення / пер. Київ: Комітет Верховної

Ради України з питань соціальної політики. URL: <https://komspir.rada.gov.ua/uploads/documents/30088.pdf> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

36. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

37. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

38. Таракан Ю. І. Місце самозайнятих осіб у сучасній системі суб'єктів соціального забезпечення. *Соціальне право*. 2020. № 1. С. 209–215. DOI: <https://doi.org/10.37440/soclaw.2020.01.36> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

Information about the author:

Volchenko Nataliia Vasylivna,

PhD in Economics,

Associate Professor at the Private Law and Social Security Chair

Sumy National Agrarian University

160, H. Kondratiieva Street, Sumy, 40021, Ukraine